

26.10.07

ערב טוב,

פרשת "וירא"

פרשת השבוע היא פרשת "וירא", הפרשה הרביעית בספר בראשית. מבין כל הנושאים המסופרים בפרשה אני אתמקד הערב על האחרון שבהם, סיפור עקדת יצחק.

סיפור העקדה הוא סיפור הניסיון העשירי והאחרון שבו נתנסה אברהם. הוא מתחיל במילים "והאלוהים ניסה את אברהם". המקורות מסבירים שרק את הצדיק מעמיד אלוהים בניסיון. לגבי הרשע ברור ומובן שהוא לא יעמוד בניסיון ולכן אין טעם לנסות אותו. הצדיק שעומד בניסיון עולה בדרגת הצדיקות שלו למעלה גבוהה יותר.

אני מבקשת הערב להציג 3 שאלות ולבדוק כיצד מתייחסים אליהן המקורות.

1) איזה מן אב היה אברהם? אברהם מכונה על ידינו "אברהם אבינו" והוא נחשב אף לגדול מנוח, שהיה אבי האנושות. אך איזה מין אבא הוא היה? את בנו הבכור, ישמעאל, הוא גירש למדבר, היכן שלא נשארים בחיים הרבה זמן, ואת בנו השני, יצחק, הוא היה מוכן לשחוט.

בסיפור סדום ועמורה, שגם הוא מסופר בפרשה שלנו, מתחנן אברהם על נפשם של אנשים שאינו מכיר כלל ומתווכח עם אלוהים על מספר הצדיקים שעשויים להציל ערים אלו. הכיצד זה לא התחנן אברהם על נפשו של בנו יצחק? אולי בגלל שהוא היה זה שהביא את האלוהים למשפחה ואיך יתווכח איתו עכשיו?

ויעביר עליו ביקורת? המדרש רואה זאת אחרת. ישנו מדרש הממשיל משל ואומר שהדבר דומה לשני אנשים שנוסעים לעיר הבירה. אחד נוסע כדי לבלות והאחר מובל באזיקים לבית-הסוהר שבעיר. הראשון מתמלא שמחה ככל שמתקרבים לעיר והשני, האסיר, להפך. הנמשל הוא שכל אדם אחר היה מקיים מצוות עקידה לו היה מצטווה על כך על-ידי אלוהים, אבל ליבו היה מתפלץ בקרבו וככל ששעת העקידה היתה מתקרבת היו כאבו ויגונו הולכים וגדלים ובלילה שלפני העקידה היה בוכה בכי מר. אבל לא כן אברהם. כל הלילה היה שמח ובבוקר השכים בזריזות למעשה. בזה אין דומה לאברהם. הוא היה ונשאר יחיד ומיוחד.

בפרשת "לך לך" ("יז", י"ט) כתוב: "ויאמר אלוהים: אבל שרה אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקימותי את בריתי איתו לברית עולם לזרעו אחריו". אז אם אברהם ידע שהברית בינו לבין האלוהים אמורה להתקיים דרך יצחק כיצד אין הוא מוחה ומביע פליאה על כך שאם יקריב את יצחק לא תוכל ההבטחה האלוהית הזו להתקיים? ישנו מדרש האומר שכאשר הקב"ה אמר לאברהם "קח נא את בנך" בא אליו השטן ואמר לו: ראה נא, אברהם, מה שאתה הולך לעשות. שני יהודים בלבד יש בכל העולם כולו, אתה ויצחק. עכשיו, עשה נא חשבון פשוט: אתה ושרה זקנים ובנים לא יהיו לכם עוד. אם תקום ותשחט את בנך יחידך יצחק הלא מחה תמחה זכר יהודי מן העולם! אך אברהם לא קיבל טענה זו והשיב: חייב אני לקיים את מצוות ה'. אמר לי שאשחוט את יצחק בני מוטל עלי לשחוט אותו. על אותם החשבונות שהעולם יהיה חסר יהודים, כל אלה אינם מענייני. עולמם של הקב"ה הוא ולא עלי לספק יהודים לעולם. בזאת גדלותו של אברהם. שום חשבונות, שום טעמים ונימוקים, שלכאורה הם צודקים, לא הסירו אותו מהדרך שבה האמין. אז התשובה שלי לשאלה הראשונה היא שאבא קונבנציונלי הוא לא היה אך מאמין גדול היה גם היה.

2) האם באמת ציווה אלוהים על אברהם להעלות את בנו לעולה? ישנו מדרש המסביר שאברהם נלחם נגד עובדי האלילים, שהיו מקריבים את בניהם, ועתה הוא נדרש לפעול בדיוק כמוהם. המדרש רואה את עיקר הניסיון בכך שלמרות שהדבר היה מנוגד להשקפתו ודרכו אברהם לא היסס והלך לשחוט את בנו. אבל ישנם מדרשים האומרים שאלוהים כלל לא ציווה על אברהם להקריב את יצחק. הרמב"ן אומר שמעשה האדם הוא רשות מוחלטת – אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה. ר' יוסף אלבו (תלמידו של הרמב"ן) רואה את גדולתו של אברהם בחירות המוחלטת שמתוכה עשה את מעשהו. לא היתה עליו שום כפייה, לא חיצונית ולא פנימית. בכל שלושת ימי ההליכה למקום העקידה ידע אברהם שהוא יכול להתנגד אך לא אמר מילה. בכך רואה אלבו את ההבדל בין אברהם לבין מקדשי-השם במשך הדורות, שהם הקריבו עצמם מתוך הציווי "ייהרג ובל יעבור" בעוד שאברהם היה מוכן להקריב את בנו רק מתוך אהבתו לאלוהים. לי קשה מאד לקבל שאלוהים ציווה על אברהם לעשות מעשה כל-כך אכזרי ולכן אני מקבלת את הפירוש שלהיטותו של אברהם להוכיח את אהבתו הגדולה לאלוהים ואמונתו הגדולה בו גברה אצלו על השכל הישר.

3) האם עמד אברהם בניסיון? רש"י מפרש "כשאמרתי לך קח, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו". בעקבות רש"י הולך גם הרב חיים סולובייצ'יק מבריסק ואומר שאברהם הוא שטעה ופשוט לא הבין את מה שאלוהים אמר לו. אבל משחשב אברהם שאלוהים אמר לשחוט את יצחק והוא לא שחט הרי שלא קיים את המצווה. אבל, מוסיף הרב סולובייצ'יק, אם קרה משהו שמנע מאברהם למלא את המצווה הרי זה כאילו שקיים אותה. במקרה של אברהם היה זה המלאך שציווה "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה". התערבות המלאך היה ה"משהו" שמנע מאברהם לקיים את המצווה ולכן נחשב לו הדבר כאילו שכן מילא אותה. יש לשים לב שאת מעשה העקידה ציווה אלוהים על אברהם אך המלאך הוא שהפסיקו. אלוהים והמלאך אינם באותה דרגה ובכל זאת אברהם בחר לשמוע בקול המלאך.

ישנה ברייתא המסבירה שכאשר שני כתובים מנוגדים אחד לשני יכול לבוא כתוב שלישי ולהכריע ביניהם. כאשר אלוהים אמר לאברהם "כי ביצחק יקרא לך זרע" ואחר-כך אמר לו "קח נא את בנך" הוא אמר לו שני דברים מנוגדים ואברהם לא שאל ולא הקשה קושיות. אבל לאחר ששמע את קול המלאך הבין אברהם שכאן ניתנה לו רשות הבחירה וההכרעה והוא אכן הכריע – הוא הוריד את יצחק והעלה תחתיו את האיל.

מכל זה אנו מבינים שאברהם עמד בניסיון – הוא גם הוכיח את גודל אמונתו וגם זכה בבנו. על-כן מסתיימת פרשת העקדה בברכה, שלא היתה יכולה להאמר לולא עמד אברהם בניסיון: "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער אויביו, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ, עקב אשר שמעת בקולי".

העובדה שאברהם לא התווכח עם אלוהים ולא מרד בו, וגם לא הקריב את בנו לעולה, הוכיחה שלאברהם היו התכונות הנדרשות להיות, לא רק אביו של יצחק, אלא גם "אברהם אבינו" של עם ישראל.

שבת שלום!

רותי ליף